

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ:
ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 33

**КИЇВ-ЗАПОРІЖЖЯ
2004**

ББК 88.84.845я43
УДК 371.026.9
П86

Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки:
Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І.Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2004 - Вип. 33.
– 228 с.

ISBN 5-7763-8333-1

У збірнику на базі проведених авторами досліджень висвітлюються актуальні питання, що стосуються розвитку творчої особистості в різних типах шкіл, вузів та позашкільних закладів.

Пропонується науковцям у галузі педагогіки та психології творчості, педагогам-практикам.

Члени редакційної колегії:

академік АПН України, доктор
педагогічних наук, професор
академік АПН України, доктор
педагогічних наук
доктор філософських наук,
професор
ректор Запорізького інституту
післядипломної педагогічної освіти
доктор педагогічних наук,
доцент
доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор

Зязюн І.А.
Ничкало П.Г.
Воловик В.І.
Фролов М.О.
Денисенко Н.Ф.
Павленко А.І.
Павлютенков С.М.
Сущенко Т.І.

Рекомендовано вченою радою Запорізького
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти. Пр.№4 від 10.10.2004 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук,
професор
доктор педагогічних наук,
професор

Гриньова В.М.
Пехота О.М.

ISBN 5-7763-8333-1

ЗАГАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ І ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ

Отримання наукових знань про управління навчальною діяльністю учнів значною мірою визначається сукупністю підходів, які застосовуються дослідником при вивченні об'єкта і предмета пізнання. Метою статті є обґрунтування принципів управління навчальною діяльністю учнів (філософських, галузевих) що дозволить розвинути методологічні засади наряду управління в педагогічній системі закладу освіти.

Сучасне наукове знання терміном “методологія” позначає багаторівневу сукупність підходів, до складу якої входять системний, культурологічний, ресурсний підходи (перший рівень), факторний, кібернетичний, синергетичний (другий рівень), діяльнісний, особистісно-орієнтований, технологічний (третій рівень), методичний (четвертий рівень). Проблема обґрунтування методологічних засад педагогічної науки є об'єктом дослідження багатьох учених (В.В.Краєвський, В.І.Загвязинський, В.І.Лозова, Т.О.Дмитренко, С.У.Гончаренко та інші).

Згідно з тлумачним словником української мови, підхід – це “сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь; ключ” [1,с.399]. Застосовуючи той або інший підхід, можна розкрити сукупність принципів, способів, методів, прийомів, що застосовуються у дослідженні.

Перша група підходів, до складу якої входять системний, культурологічний і ресурсний, описує статику досліджуваного об'єкта. В основу дослідження мають бути покладені принципи: об'єктивності, системності, комплексності. Об'єктивність наукового дослідження передбачає “розгляд явищ оточуючого світу так, як вони існують самі по собі, без привнесення в наукову картину моментів, що перекручують реальні явища...” [2,с.242]. Проблема обґрунтування об'єктивного статусу сучасних наукових теорій є актуальною через намагання ускладнити об'єкт і предмет дослідження, застосувати абстрактні наукові теорії, здійснити взаємодію теоретичного й емпіричного рівнів пізнання, формалізованої і змістової мов, ускладнити взаємодію суб'єкта з об'єктом. У науці кінця ХХ – початку ХХІ ст. постійно зростає значення теоретичних методів, зокрема математичних, дедуктивних способів розробки наукової теорії. Широко використовуються методи моделювання не тільки у природничій і технічній сферах, а й у гуманітарній. Прикладом науки, в якій зараз знаходять використання математичні методи, моделювання складних систем, виступає педагогіка. Центральним поняттям цієї науки є педагогічна система, інваріантна для різних рівнів ієрархії. Структура системи включає ідентичний набір компонентів: колективи педагогів і учнів, цілі, педагогічні принципи, зміст навчання і виховання, методи і організаційні форми спільної діяльності (педагога і учнів, учнів між собою). Система має багато зв'язків, але інваріантна структурна схема включає лише інформаційні зв'язки (прямі: педагог – учні; зворотні: учні – педагог). Модель педагогічної системи, безумовно, є ідеалізованою, тому що в ній не враховано величезну кількість інших зв'язків. Дана модель відображає лише один із багатьох можливих аспектів дослідження педагогічної системи – інформаційний, що є

ґрунтям розгляду педагогічної системи як системи управління. Вибір об'єкта дослідження, а також аспекту його розгляду є результатом діяльності суб'єкта, який "не просто відображає дійсність, але відображає її суб'єктивно, не пасивно, а активно, з певними змінами, перетвореннями, не механічно, а творчо" [2,с.268]. Отже, необхідною умовою реалізації принципу об'єктивності є виявність активності суб'єкта в процесі пізнання. Але тут виникають певні вимоги до суб'єкта пізнання. Якщо він буде виступати простим спостерігачем досліджуваного об'єкта, він не зможе охопити всі його зв'язки. Суб'єкту в цій ситуації будуть доступні лише деякі зовнішні боки об'єкта і відповідні їм властивості, що не дозволить мати уявлення про його сутнісні характеристики. Для того щоб пізнати сутність досліджуваного об'єкта, слід розглянути його у різних зв'язках і відношеннях. У кібернетичі для цього використовується метод "чорного ящика". Так умовно зветься система, в якій зовнішньому спостерігачеві доступні лише вхідні і вихідні параметри, а внутрішній устрій її і процеси, які мають місце, є невідомими. Поведінку системи можливо вивчати, лише спостерігаючи її реакції на змінення параметрів на вході. Даний метод, на твердження кібернетиків, відкриває можливості вивчення об'єктів, структура яких є невідомою. Метод "чорного ящика" зараз широко використовується при вирішенні проблеми моделювання складних об'єктів. Таким чином, здійснення активного впливу на об'єкт є вимогою, яку має виконувати суб'єкт для того, щоб відповідати принципу об'єктивності пізнання. Моделі, створені за методом "чорного ящика", дозволяють урахувати загальні, необхідні властивості, що відображають внутрішні, необхідні зв'язки об'єкта, його сутність. Моделі об'єктів, що вивчаються, є результатом творчої діяльності людини. Вміння здійснювати моделювання складних об'єктів є необхідною складовою досвіду сучасного дослідника складних об'єктів гуманітарної сфери. Застосування моделі об'єкта дозволяє зводити зовнішнє до внутрішнього, явище – до сутності, розкривати властивості і зв'язки, виходячи із розгляду внутрішніх чинників, із взаємодії елементів, що входять до складу об'єктів, із розгляду законів його функціонування. Разом із тим, слід відзначити, що перетворення об'єкта, яке має місце в процесі його моделювання, здійснюється не довільно, а відповідно до співвідношенні з його об'єктивними властивостями, тенденціями розвитку, які знаходять своє виявлення в результатах емпіричного дослідження. Отже, необхідність реалізувати один з головних філософських принципів – об'єктивності – накладає на суб'єкт певні вимоги щодо його активності, можливості реалізувати свій досвід дослідника, застосувати сучасні методи і технічні засоби їх реалізації тощо.

У сучасній філософії проблема суб'єкта пізнання стоїть досить гостро (П.-М.Фуко, Ю.Кристева та інші вчені). Французький філософ, теоретик культури, історик П.-М.Фуко ставить питання, пов'язане з визначенням вимог до суб'єкта пізнання, а саме: чим має бути суб'єкт, якій умові він підкоряється, яким статусом він має володіти, яку позицію він має займати в реальному або ідеальному для того, щоб стати узаконеним суб'єктом того чи іншого типу пізнання; мова йде про те, щоб визначити спосіб його "суб'єктивації"; очевидно, що цей спосіб не може бути однаковим щодо пізнання священних текстів, історичного аналізу або поведінки душевнохворого [3,с.1119]. Процес формування суб'єкта пізнання є складним, суперечливим; серед факторів, що на

нього впливають, слід назвати стиль наукового мислення як сукупність методологічних регулятивів, ідеалів і норм науки, філософських принципів, що визначають зміст і спрямованість розвитку науки на певному етапі. Сучасні об'єкти гуманітарної науки уявляються у вигляді складних систем, що самоуправляються і саморозвиваються. Завдяки діяльності суб'єкта пізнання сформувались підходи до вивчення складних об'єктів: системний, кібернетичний, синергетичний, а також відповідні їм поняття (інформація, саморегуляція, саморозвиток, автономність тощо). Великий вплив має фактор інтеграції, що виявляє себе у необхідності застосування принципів системності і комплексності.

Принцип системності у педагогічній науці, зокрема у становленні і розвитку її напряму – управління – має виняткове значення. Система як основне поняття означає сукупність взаємопов'язаних компонентів, що характеризується цілісністю. Системний підхід передбачає виокремлення деякої системоутворювальної властивості, яка об'єднує елементи в єдине ціле, створюючи структуру. Такою системоутворювальною властивістю щодо педагогічної системи виступає управління. У процесі управління враховуються не тільки внутрішні зв'язки між елементами системи, але й зовнішні – з середовищем. На думку М.С.Кагана, суттєвою особливістю системного підходу є те, що кожному систему розглядають як підсистему більш широкої системи (ієрархічний спосіб побудови) [4]. Застосування принципу системності в управлінні діяльністю учнів полягає в тому, що об'єкт – діяльність учнів – розглядається як складна система, що управляється з боку педагога через прямі і зворотні зв'язки, а також як система самоуправління і саморозвитку. Крім того, вплив більш широкої системи – соціальної - враховується за допомогою соціального управління.

Напрямок педагогіки – управління в педагогічній системі – завдяки застосуванню принципу системності зосереджений на проблемах взаємозв'язку і взаємовідношення структурних компонентів педагогічної системи – колективів педагогів і учнів, що знаходяться постійно у стані взаємодії. Системний підхід дозволяє глибоко проаналізувати особливості функціонування педагогічної системи як системи управління складним, самоуправляємим об'єктом – навчальною діяльністю учнів.

Принцип комплексності пов'язаний з принципом системності. Головна умова реалізації цього принципу – забезпечення цілісного розгляду складного об'єкта через врахування всіх основних аспектів, компонентів, зв'язків. Стосовно педагогічної системи це означає необхідність розгляду засобів управління (соціального, педагогічного) в широкому і вузькому розумінні.

Розглянуті вище принципи: об'єктивності, системності, комплексності – описують сталий стан об'єкта (статичку), фіксують його властивості і відношення. Принципи детермінізму та історизму переводять увагу суб'єкта пізнання на аналіз процесів, виявлення змін, встановлення закономірностей. Принцип історизму орієнтує дослідника на розгляд об'єкта в його розвитку, виявленні стадій, перехід від одного стану до іншого, зв'язок між станами тощо. Принцип історизму органічно включає принципи об'єктивності, системності, детермінізму.

Сутність принципу детермінізму полягає у виявленні необхідної обумовленості певної властивості або відношення, що мають місце в досліджуваному об'єкті, а саме: визнанні необхідності зв'язку причини і наслідків, зокрема якісних характеристик об'єкта – кількісними, форми – змістом, структури – природою елементів і зв'язків між ними, функції – структурою тощо. “Методологічна природа принципу детермінізму проявляється в тому, що він виступає не тільки як філософське вчення, але й конкретно-науковий норматив опису і пояснення універсального закономірного зв'язку і зумовленості розвитку і функціонування певним чином системно-організованих об'єктів у процесі їх взаємодії. Фундаментальним ідеалом детермінізму у природознавстві є пояснення досліджуваного предмета (на відміну від гуманітарного пізнання, орієнтованого на таку когнітивну процедуру, як розуміння)” [91,с.310-311]. Перехід науки від розгляду простих динамічних систем (лінійних) до складних, імовірнісних (нелінійних), зокрема кібернетичного типу, привів до необхідності поглиблення філософської і методологічної осначеності науки, а не до відмовлення від її фундаментальних принципів. Принцип детермінізму є одним із найбільш обґрунтованих інтенцій процесу пізнання, що явно або неявно регулює процес наукового пошуку.

Загальновідомо, що процеси, які мають місце в гуманітарній сфері, переважно є нелінійними, але частіше за все їх вивчення відбувається в лінійному аспекті (лінеаризація). У такому разі застосування принципу є цілком виправданим.

Керуючись принципами детермінізму й історизму у науковому пізнанні, слід розглядати об'єкт у його русі й розвитку, переході від одного стану до іншого. Але все це вимагає виявлення джерела змін, причин розвитку. Відомо, що джерелом розвитку матеріальних об'єктів є наявність суперечливих тенденцій, “боротьби протилежностей”. Тому умовою пізнання об'єкта є застосування принципу роздвоєння єдиного, який спрямовує суб'єкта на виявлення в об'єкті протилежних сторін, тенденцій.

Принцип сходження від абстрактного до конкретного вимагає починати дослідження з абстрактного, зокрема з понять, що описують той бік об'єкта, який розглядається. Таким поняттям є педагогічна система як система управління. У кінці ХХ ст. в педагогіці було застосовано ще кілька абстрактних понять: проектування, технологія, структура, функція, об'єкт управління, суб'єкт управління, зворотний зв'язок тощо. Використання принципу сходження від абстрактного до конкретного дозволило описати процеси навчання, виховання, розвитку учнів як процеси управління, що відбуваються за умов наявності взаємопов'язаної діяльності педагога й учнів. Застосування даного принципу висуває необхідність додержання низки вимог, зокрема застосування принципу єдності аналізу і синтезу, який реалізується в структурно-функціональному аналізі і синтезу. Результатом сходження від абстрактного до конкретного, що включає у знятому вигляді принципи об'єктивності, всебічності розглядання, детермінізму, історизму, роздвоєння єдиного на протилежні сторони, єдності аналізу і синтезу, є розробка фундаментального поняття “педагогічна система” як розділеного на окремі елементи цілого, в якому кожен елемент займає своє, строго визначене місце,

обумовлене законами функціонування цілісного утворення, і знаходиться у взаємозв'язку з іншими елементами.

Крім загальних філософських принципів, напрям управління в педагогічній науці ґрунтується на сукупності галузевих принципів, які будуть розглянуті у подальшому дослідженні. Сукупність галузевих принципів, на нашу думку, має загальну основу, що включає принципи зворотного зв'язку, оптимізації та ієрархічної побудови педагогічної системи.

Принцип зворотного зв'язку є одним із основоположних у кібернетиці, теорії систем, теорії автоматичного управління, менеджменті, психології, соціології, педагогіці тощо. Він використовується в замкнених системах управління різної фізичної природи (технічних, біологічних, економічних, соціальних, педагогічних тощо), в яких відхилення параметрів (тиск, температура, швидкість руху тощо) від їх номінальних значень служать для формування управлінських впливів. У широкому розумінні зворотний зв'язок – це вплив результатів функціонування будь-якої системи на характер цього функціонування. Якщо дія зворотного зв'язку спрямована на зменшення відхилення системи від початкового стану, він зветься негативним, в іншому разі мова йде про позитивний зворотний зв'язок. Коефіцієнтом зворотного зв'язку ($K_{з.з.}$) зветься частка вихідної величини (системи, елемента), яка передається по каналах зворотного зв'язку на вхід. В системах з позитивним зворотним зв'язком коефіцієнт $K_{з.з.} > 0$, при негативному $K_{з.з.} < 0$. У залежності від характеру зв'язку розрізняють неперервний і дискретний, статичний і динамічний, лінійний і нелінійний зворотний зв'язок. У системах автоматичного управління часто використовують додаткові зворотні зв'язки з метою стабілізації або покращення якості перехідних процесів. Вони зветься корегувальними зворотними зв'язками. У соціальних системах частіше використовуються дискретні, динамічні, нелінійні зворотні зв'язки.

В організаційних системах, вивчаємих у теорії менеджменту, зворотний зв'язок використовується в системі контролю (попереднього, поточного, заключного). Попередній контроль здійснюється до початку робіт. Він використовується у трьох ключових сферах: людські, матеріальні та фінансові ресурси. Поточний контроль здійснюється безпосередньо в ході проведення робіт. Він ґрунтується на вимірянні фактичних результатів, отриманих після проведення роботи, що спрямована на досягнення мети.

У теорії менеджменту зворотний зв'язок (feedback) – це реакція на повідомлення, яка допомагає відправнику визначити, що його інформацію сприйнято [5, с.762]. Системи контролю зі зворотним зв'язком (біологічні, технічні, соціальні) є цілеспрямованими, використовують зовнішні ресурси, перетворюють зовнішні ресурси для внутрішнього використання, слідкують за значними відхиленнями від цілей, коректують ці відхилення для того, щоб досягнути цілей. Контроль за допомогою систем зворотного зв'язку не є винаходом теорії управління технічними системами або організаціями. Такі системи розповсюджені в природі. Всі живі організми використовують системи контролю на базі зворотного зв'язку. Наприклад, підтримання внутрішньої температури тіла людини (приблизно $36,6^{\circ}\text{C}$) досягається за допомогою автоматичної системи контролю зі зворотним зв'язком. Такі системи будь-якої природи впливають на вхід об'єкта з метою досягнення необхідних

характеристик на виході. Для організаційних систем зі зворотним зв'язком є всі види ресурсів: матеріальні, фінансові, людські. Товари або послуги є “виходом”. Існує суттєва відмінність між технічними і біологічними системами, з одного боку, і організаційними – з іншого. Технічні системи є замкнутими, вони працюють неперервно і автоматично регулюють певний параметр. Вони не потребують зовнішнього впливу (термостат). Організаційні системи (в їх числі – педагогічні) – це відкриті стосовно оточення. Відхилення, на які реагує система, є внутрішніми і зовнішніми. Прикладами зовнішніх відхилень є прийняття нових законів, зміна економічної ситуації, демографічні коливання тощо. Управління розглядається як намагання забезпечити функціонування організації, яка забезпечує вихідні характеристики на необхідному, наперед визначеному рівні, незважаючи на внутрішні і зовнішні відхилення.

Принцип зворотного зв'язку, як він трактується в психології управління, виявляється в тому, що процес управління ефективний за умови, що керівник постійно отримуватиме інформацію про ефект дії певної підсистеми, про досягнення чи недосагнення мети. На нашу думку, для того щоб управління було визнане ефективним, цього недостатньо. Організація має адаптуватися до різних впливів і вдосконалювати свою діяльність. Прикладом саме такого підходу до управління є ідея педагогів-дослідників Т.І.Шамової і Т.М.Давиденко щодо підвищення ефективності управління в педагогічній системі загальноосвітньої школи за рахунок застосування позитивного зворотного зв'язку [6,с.52-56]. Для рішення поставленої задачі перш за все було змінено критерії оцінки діяльності школи.

Пріоритетним критерієм оцінки роботи школи є кінцеві результати, які залежать від таких основних показників: успішність у навчанні, поведінка учнів, стан їхнього здоров'я, рівень сформованості ціннісних орієнтацій по відношенню до оточуючого світу, активність, самостійність тощо. Не відкидаючи значення вищевказаного інтегрального критерію, автори пропонують критерій інтенсифікації саморозвитку школи та її окремих суб'єктів (учні, учителі, керівники тощо). Автори пишуть: “Слід зазначити, що орієнтації шкіл на кінцеві результати ніколи не буде втрачати своєї значущості. Проте важливо, щоб можливості росту шкіл, конкретної особистості були обумовлені також і тим, яким чином досягаються кінцеві результати” [6,с.54].

Ми повністю згодні з авторами у тому, що педагогічна система загальноосвітньої школи традиційно ґрунтується на негативному зворотному зв'язку. Це означає, що оцінюванню піддаються результати, досягнуті учнем, учителем, школою на певний момент часу. При цьому учень порівнюється з іншим учнем, а школа – зі школою. Негативний зворотний зв'язок забезпечує порівняння отриманих результатів з цілями; якщо вони не співпадають, в педагогічну систему вносяться певні корективи. Для того, щоб оцінити зміни у стані суб'єктів педагогічного процесу, слід, на думку Т.І.Шамової і Т.М.Давиденко, застосувати позитивний зворотний зв'язок. Даний вид зв'язку призначений для того, щоб оцінити зміни, які мають місце в стані суб'єкта педагогічної системи; посилити дані зміни.

Ми вважаємо, що при цьому має вирішуватися задача оптимізації, яка полягає у визначенні можливостей учня, учителя досягти максимальних змін у даних умовах. Автори пишуть, що необхідно перш за все вплинути на

мотиваційну сферу суб'єкта діяльності. На нашу думку, це важливо, але недостатньо. Необхідно вдосконалювати саму діяльність, досягати культури діяльності, культури управління діяльністю. В цьому полягає сутність принципу оптимізації процесу діяльності суб'єктів педагогічної системи. Досягнення оптимального значення прийнятих критеріїв можливе за рахунок ієрархічної побудови педагогічної системи. Індивідуальна педагогічна система функціонує на основі цілей учня; їх досягнення можливе зокрема через функціонування педагогічної системи, де суб'єктами виступають педагог і учень. Існування інших рівнів ієрархії має забезпечити досягнення цілей діяльності суб'єктів педагогічної системи. У тому ж напрямі діє і соціальне управління з боку держави. У подальших дослідженнях будуть розглянуті специфічні принципи, на яких ґрунтується педагогічне і соціальне управління в педагогічній системі закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х тт. – Т.3. – К.: “АКОНІТ”, 1999. – 927 с.
2. Диалектика процесса познания / Под ред. М.Н.Алексеева, А.М.Коршунова. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1985. – 367 с.
3. Новейший философский словарь / Под ред. А.А.Грицанова. – Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1279. - (Мир энциклопедий).
4. Каган М.С. Системный подход к системному подходу // Системный подход и гуманитарное знание. – Л.: ЛГУ, 1990. – 331 с.
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1998. – 800 с.
6. Шамова Т.И., Давыденко Т.М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. – М.: Центр “Педагогический поиск”, 2001. – 384 с.

О.М.КАСЬЯНОВА

ЕКСПЕРТИЗА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ В ІНСТИТУТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Інформаційне суспільство, яке змінило постіндустріальне, об'єктивно вимагає глобальної соціальної трансформації, в основі якої корінні соціокультурні, гуманітарні, технологічні, освітньо-інформаційні зміни.

Під впливом новітніх технологій у суспільстві принципово змінюється зміст і характер діяльності. Це вимагає від суб'єкта праці компетентності, здатності самостійно приймати рішення, мобільності, ініціативності.

Тому система післядипломної освіти має враховувати зміни на ринку праці для коригування напрямків та обсягів професійної підготовки та перепідготовки, відповідно реагувати на умови, що змінюється.

Отже, виникає потреба отримання інформації про процес, зробити обґрунтовані висновки щодо вирішення актуальних проблем, намітити шляхи та напрямки подальшого розвитку.

Вирішенню цього питання сприяє застосування експертизи.

Проблеми педагогічної експертизи знайшли відображення у дослідженнях М.С.Архангельського, Л.В.Буркової, В.А.Бухвалова, Г.В.Воробйова, Л.І.Даниленко, Г.С.Данилової, А.М.Єрмоли, В.І.Зверєвої, П.І.Піскунова,

ЗМІСТ

Т.І.СУЩЕНКО ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДОСЛІДЖЕННІ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ	3
М.П.ВАСИЛЬЄВА СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ЯК ГАЛУЗІ ЕТИЧНОЇ НАУКИ	6
І.В.СУСЛІНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РЕГІОНАХ.....	10
Н.П.ВОЛКОВА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	14
Д.І.ДЕМЧЕНКО ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІНІСНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	22
Л.М.МАКАР ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	25
Н.М.ЛОСЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ.....	29
О.С.МАКАРОВА КОМУНІКАЦІЯ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	35
О.А.ІГНАТЮК ВНУТРІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	39
Р.ДОРОГИХ НАВЧАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ.....	46
О.І.КОПЦА ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	49
О.М.ГАЛУС ПОДОЛАННЯ ДИДАКТИЧНОГО БАР'ЄРУ СТУДЕНТАМИ ВУЗУ ЯК УМОВА ЇХ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ	53
Ю.С.ПРИСЯЖНЮК ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	60
І.М.МЕЛЬНИЧУК БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК АСПЕКТ МОДУЛЬНО- КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ.....	64
Т.М.ХЛЄБНІКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	69
Т.М.ЄЖАК УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	73

А.І.ПРОКОПЕНКО ЗАГАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ І ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ.....	78
О.М.КАСЬЯНОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ В ІНСТИТУТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	84
О.Є.РІХТЕР МОДЕЛЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	89
О.В.ТОЛСТОП'ЯТОВА ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКО-КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	92
Т.І.ГОРЕЛІКОВА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	96
В.В.ХОМЕНКО СПОСОБИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИРЕКТОРІВ ШКІЛ У ФРАНЦІЇ.....	100
Н.О.КЛИМЕНКО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	104
Г.Г.ГЛУХОВА СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ.....	108
Р.В.КЛОПОВ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТРАДИЦІЙНОЇ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ФАХІВЦІВ	113
А.В.СУЩЕНКО АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНИХ УТРУДНЕНЬ УЧИТЕЛІВ В ПРОЦЕСІ ГУМАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	118
О.Л.ХРОМОВА ПІДЛІТОК З ПРОБЛЕМНОЇ СІМ'Ї: ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ РОЗВИТКУ	123
А.А.КАЛУГИНА АНАЛІЗ ВОСПИТАННЯ ДЕТЕЙ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СЕМЬЄ.....	131
Т.П.ГОЛОВАНОВА ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УКРАИНЕ: АНАЛИЗ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ	135
А.І.ДЗУНДЗА ДО ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	139
О.І.ВАСИЛЬЧЕНКО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК	141

Здано до набору 14.10.2004
Підписано до друку 16.10.2004
Наклад 300 примірників
Надруковано: в типографії «ЗОІПТУ»
м. Запоріжжя, вул. 40 Років Рад. України, 57а